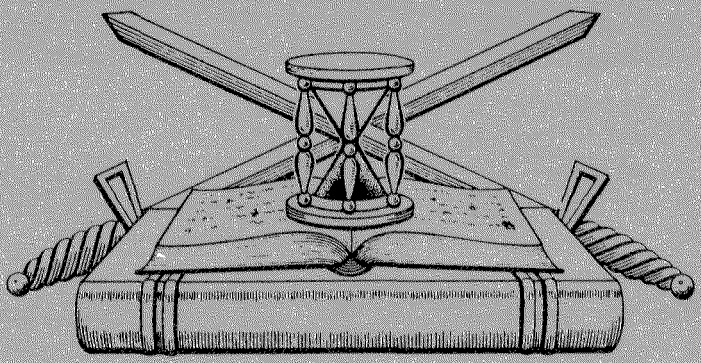
Sep 474

MARS ET HISTORIA

ORGAAN

VAN DE
NEDERLANDSE VERENIGING
TER BEOEFENING VAN DE
MILITAIRE HISTORIE

OPGERICHT 20 AUGUSTUS 1966

SAMENSTELLING VAN HET ALGEMEEN BESTUUR:

Voorzitter	:	F.L. Diekerhoff
Ondervoorzitter	:	J. Albarda
1e Secretaris	:	F.J. van Lier
2e Secretaris	:	H. Ringoir
Penningmeester	:	C.J. Kneppelhout
Archivaris	:	J.J.B.J. Bouvy
Leden	:	Jhr. D.J.H.N. den Beer Poortugael
		B.C. Cats
		W.F.K. Engelbrecht
		Mr. C.H. Evers
		C.A. Heshusius
		F.J.A. Lutz
		Drs. G.J.A. van Ojen jr.
		Mr. Ch.L.M. Schaepman

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:

Voorzitter	:	Oranje Nassaustraat 1, Geldermalsen, Tel. 03455-1773
Ondervoorzitter	:	Laan van Clingendael 121, 's-Gravenhage, Tel. 070-246843
1e Secretaris	:	Savelbos 325, Zoetermeer
2e Secretaris	:	Laan van Nieuw Oost-Indie 289, 's-Gravenhage, Tel. 070-839994
Penningmeester	:	Bremstraat 26, Den Helder, Tel. 02230-12153

Contributie bedraagt per jaar min. ƒ 20,00, te storten op giro 14700 van de Algemene Bank Nederland N.V. te Den Helder, ten name van de Nederlandse Vereniging Militaire Historie of op giro 29.40.790 van de Nederlandse Vereniging Militaire Historie te Den Helder.

SAMENSTELLING REDAKTIE-WERKKOMMISSIE:

Redactieadres: Columbusstraat 260, 's Gravenhage, tel. 462729
M. Boerma
C.A. Heshusius
E.W. van Popta.

SAMENSTELLING REDAKTIE-ADVIESKOMMISSIE:

F.L. Diekerhoff
Mr. C.H. Evers
Drs. G.J. van Ojen jr.
H. Ringoir.

AFDELINGSKORRESPONDENTEN: Zie binnenomslag van de achterzijde.

AANMELDINGSFORMULIER.

Tot deelname aan de excursie op zaterdag 19 oktober 1974 naar 's-Hertogenbosch.

Ondergetekende:

Naam: .....

Adres: .....

zal deelnemen aan de excursie van de Nederlandse Vereniging ter Beoefening van de Militaire Historie op 19 oktober 1974 naar 's-Hertogenbosch.

Hij/zij brengt als introducé(es) mee: ..... personen.

Hij/zij zal de kosten à ƒ 15,-- per persoon (ook voor introducés) vooraf g i r e r e n aan de penningmeester der vereniging op gironr. 2940790 te Den Helder onder vermelding van "Excursie 's-Hertogenbosch, voor ..... personen".

Te ..... op ..... 1974. (handtekening)

Gaarne vóór 1 oktober 1974 ingevuld te verzenden aan penningmeester Ltz A 1, C. J. Kneppelhout, Bremstraat 26, Den Helder.

Campina

Huize Campina
Heelsum

Utrechtseweg 102
T.08373 - 2573

"Antiek-Nostalgia-Stijl"

U bent van harte welkom op Campina om bij de historische afdeling de facsimile herdruk van "De Topografische en Militaire kaart van Nederland" zonder kosten en in alle rust en stilte in te zien. Er zijn 5 exemplaren in voorraad.

Tevens kunt u Tradition (Norman Newton) figuren in de diverse maten, beschilderd en onbeschilderd bekijken (of kopen), evenals de militaire prenten van Le Plumet, Hourtoulle, Knötel (Olmes) en van de Imagerie Pellerin (Epinal).

Op Campina vindt u verder een gevarieerde bibliotheek, waarin oude en nieuwe boeken omtrent uniformen, wapens en antiek in het algemeen - voor bestudering in de leeskamer (of aankoop).

En bovendien zijn er altijd interessante voorwerpen die verband houden met Napoleon I en de geschiedenis tot en met het Second Empire.

De gehele Antiekhandel Campina staat voor u open 365 dagen per jaar, iedere dag van 11 tot 11. (Er bestaat een tearoom-service.)

Voor verdere details belt u s.v.p Campina: 08373 - 2573.

MARS ET HISTORIA

9e jaargang
nummer 3
september 1974

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire- en semi- militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

INHOUD

Bestuursmededelingen.

Het afwikkelingscommando van de Koninklijke Landmacht in Indonesië, (1950 - 1951), IV, slot. door M. L. van Ham.

Schepen van het Buyskes-Eskader (1815 - 1821), door W. E. van Popta.

De voormalige Nederlandse forten aan de Westkust van Afrika, door A. F. Lancker.

-o-o-

BESTUURSMEDEDELINGEN.

LEDENADMINISTRATIE

De secretaris heeft in verband met drukke werkzaamheden verzocht de ledenadministratie te mogen overdragen. Met ingang van 1 juli 1974 heeft de penningmeester deze taak overgenomen.
U gelieve derhalve:
adreswijzigingen, aanmeldingen van nieuwe leden enz. te richten aan:
de penningmeester, Bremstraat 26 te den Helder, tel. 02230 -12153.

Het is mogelijk dat in de voorbije periode wijzigingen enz. helaas niet zijn uitgevoerd. Hebt U bijv. één of meer van de in 1974 verschenen nummers van Mars et Historia (januari, maart en mei) NIET ontvangen, wilt U dit dan aan de penningmeester berichten. U ontvangt als nog de ontbrekende nummers.

Het bestuur vraagt van U begrip voor deze mogelijk ontstane onvolkomenheden.
Met Uw medewerking hoopt het bestuur de achterstand spoedig te hebben ingelopen.

Verkrijgbaar bij penningmeester de Tritt-uniformkalender voor 1975.
Ledenprijs (inclusief verzendkosten) ƒ 21,50. Winkelprijs ƒ 27,95.
Deze fraaie kalender is een sieraad in Uw huis, bestel hem derhalve vandaag nog.
U kunt zich van een jaarlijkse toezending verzekeren door de wens hiertoe bij Uw bestelling kenbaar te maken. Ieder jaar na verschijning krijgt U de kalender automatisch toegezonden.

Voor wat betreft de Tritt-uniformprentbriefkaartenseries een wat somber geluid. Enkele jaren geleden verscheen als laatste serie nummer VI. Serie VII is nog niet verschenen. Het is ook niet bekend wanneer dit het geval zal zijn.

EXCURSIE NAAR 's HERTOGENBOSCH OP ZATERDAG 19 OKTOBER 1974.

Het bestuur wekt alle leden op om vooral deel te nemen aan deze zeer interessante excursie. Het aanmeldingsformulier dat U in dit nummer aantreft dient wel vóór 1 oktober 1974 te worden ingediend onder gelijktijdige girering van de kosten (ƒ 15, -- per persoon: introductie tegen de zelfde kosten toegestaan) naar postgiro nr. 29. 40. 790, t. n. v. Ned. Ver. Mil. Hist. te Den Helder, onder vermelding "Excursie 's Hertogenbosch, voor . . personen".

De deelnemers worden verzocht te verzamelen om 9. 30 uur in de koffiekamer van het N. S. station te 's Hertogenbosch (zijde van de "leeuw"), alwaar een kopje koffie zal worden aangeboden door het bestuur. Met een bus, die om 10. 00 uur gereedstaat, wordt het gehele parcours gereden; aan het einde is een ieder weer op het station.

Programma:

10. 15 - 11. 00 uur Bezoek aan de verzameling van het Regiment Van Heutz in de Koning Willem I kazerne.

11.15 - 12.00	uur	Bezoek aan het Wielrijdersmuseum in de Isabella kazerne.
12.15 - 13.15	uur	Lunch in de Garnizoensmess. (inclusief)
13.30 - 14.30	uur	Bezoek aan het Geniemuseum in de Van Brederode kazerne.
15.00 - 15.30	uur	Bezoek aan de Lunetten (19e eeuw) en kranslegging bij het monument (fussilladeplaats) aldaar.

Voor beschrijving van de verzamelingen zie de brochure "ARSENAAL".

JAARVERGADERING.

De jaarvergadering vindt dit jaar plaats op zaterdag 16 november a.s en wel te Utrecht in de cantine van de Marechausseekazerne aan de Fort aan de Biltstraat (bij de Berekuil).
In dit nummer van Mars et Historia vindt U het aanmeldingsformulier.
Iedereen die aan de jaarvergadering wenst deel te nemen, wordt verzocht dit formulier tijdig in te dienen (vóór 5 november a.s.)

Het programma voor 16 november 1974 ziet er als volgt uit:

Zaal open	09.30 uur	
Ruilbeurs	10.00 - 12.15	uur
Bestuursvergadering	11.00 - 12.15	uur
Lopende lunch tussen	12.15 - 13.15	uur
Jaarvergadering	13.45 - 14.45	uur (ca.)
Lezing	15.15 uur	

door Brigade-Generaal tituliar der Cavalerie Jhr. J.J.G. Beelaerts van Blokland
onderwerp: Koninklijke Nederlandse Brigade Prinses Irene.

AGENDA van de jaarvergadering volgt in het novembernummer van dit blad. In de agenda is o.m. een punt opgenomen: voorstel contributieverhoging.
Middels bijgaand aanmeldingsformulier kunnen voor de aftredende bestuursleden candidaten uit de leden worden voorgesteld.

Het programma zal ten ± 16.30 uur zijn beëindigd.
De kosten voor deze vergadering zijn:

algemene kosten	: f 1,00
ruilbeursexposanten	: f 2,50
lunch	: f 5,00

Verzoeke gelijktijdig bij indienen van aanmeldingsformulier het bedrag van de kosten over te maken op giro: 2940790 t.n.v. Penn. Ned. Ver. Beoef. Mil. Historie te den Helder.

"MILITAIRE BOUTIQUE" IN HET KONINKLIJK LEGERMUSEUM.

In juni is in de gebouwen van het Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum "Generaal Hoefer" te Leiden een winkeltje geopend, men zou kunnen spreken van een "boutique militaire". Het betreft hier een nieuw initiatief van de Stichting "Vrienden van het Legermuseum", die ook van deze activiteit de revenuen weer ten behoeve van het museum aanwendt.

Ook voorheen waren bij de museum-receptie reeds diverse artikelen verkrijgbaar, zoals briefkaarten, prenten, tinfiguren en natuurlijk de eigen uitgave "Armamentaria". In de nieuwe opzet is er echter sprake van een werkelijke winkelruimte waar de bezoeker uitgebreid de gelegenheid heeft een keuze te maken uit de verschillende artikelen. Het assortiment werd aanzienlijk uitgebreid en naast de eerder genoemde artikelen, staat thans onder meer een internationale collectie boeken en prenten ter beschikking.

Ook de tinfiguren ondergingen verdere uitbreiding. Na het succes van de eerste twee modellen -- een Huzaar en een Grenadier - zijn thans ook een Kurassier, Trompetter en een Marechaussee verkrijgbaar. Bovendien zijn maatregelen genomen om de serie nog dit jaar verder uit te breiden. Deze modellen van Nederlandse militairen worden in Londen bij "Tradition" (Norman Newton) in het formaat 54 mm. speciaal voor het museum vervaardigd en zijn uitsluitend aldaar verkrijgbaar. Bovendien zijn er sedert kort ook Tradition wargame-figuren in 25 mm. en 90 mm. figuren van het 1er Empire verkrijgbaar.

Voor de donateurs van het museum bestaat tevens de gelegenheid de verschillende figuren per post te bestellen.

Behalve het museum op zich, is nu ook dit winkeltje een bezoek aan Leiden zeker waard!

Het Afwikkelingscommando van de Koninklijke Landmacht in Indonesië (1950 --1951)
IV, slot, door M. L. VAN HAM.

Enkele incidenten die de afwikkeling vertraagden

De afwikkeling verliep bepaald niet zonder - vaak onvoorziene - moeilijkheden in meerdere doorgangskampen, waardoor geplande afvloeiings-, evacuatie- en vaarschema's niet konden worden uitgevoerd. Vooral de afwikkeling van Indonesische ex-KNIL-militairen werd ernstig vertraagd, met alle ongewenste gevolgen daarvan.
Tot deze moeilijkheden behoorden o. a.:
- het lang uitblijven van de officiële overgangsvoorwaarden van het KNIL naar het Indonesische leger en andere administratieve problemen,
- gebrek aan scheepsruimte voor het afwikkelingsvervoer,
- gewapende conflicten waarbij KL- en ex-KNIL-militairen waren betrokken,
- onrust, rebellie en desertie onder de Indonesische, doch vooral Ambonnese en Menadonese ex-KNIL-militairen,
- vertraging van de overdracht van het KNIL-materieel.

Zeer in het kort behandelen wij hierna een drietal van de vertragende conflicten in Ambon, Makassar en Menado in 1950, waarbij ook militairen onder Nederlands bevel waren betrokken.

De Makassar-incidenten

Deze botsingen die gepaard gingen met beschietingen en straatgevechten, duurden ruim vier maanden van 5 april tot 20 augustus 1950. Er vielen veel doden en gewonden, ook in het Nederlandse doorgangskamp, waar o. m. duizenden vrouwen en kinderen verbleven.
Het conflict begon met de mislukte staatsgreep van de Boeginese ex-KNIL-kapitein Abdul Azis. Deze wilde de federale deelstaat Oost-Indonesië beschermen tegen de doorvoering van de Indonesische eenheidsstaat. Daartoe belette Azis op 5 april 1950 met zijn TNI-compagnie (ex-KNIL) te Makassar de ontscheping van het voor Oost-Indonesië bestemde, TNI-bataljon van majoor Worang. Verder arresteerde Azis de overige, reeds in Makassar aanwezige, TNI-militairen van Int.-kolonel Mokoginta. Deze Mokoginta was o. a. belast met de voorbereiding van het Indonesische militaire territoriale commando over Oost-Indonesië en tegelijkertijd met de geheime opdracht de federale deelstaat Oost-Indonesië te ondermijnen vanuit Makassar. Azis werd gesteund door overgelopen Indonesische - doch vooral Ambonnese-ex-KNIL-militairen uit het Nederlandse doorgangskamp. Op deze wijze raakte het Nederlandse rayoncommando te Makassar betrokken bij een intern Indonesisch conflict tussen Oostindonesische federalisten en Indonesische unitariërs.
Hierbij mogen wij niet vergeten dat Ambonnezen en Zuidmolukkers ook Oostindonesiërs zijn. Sinds die tijd waren er bijna dagelijks schietpartijen in Makassar. Behalve TNI-troepen waren verder ook guerillastrijders van Kahar Muzakkar bij de incidenten betrokken. Er was grote onrust en rebellie in het Nederlandse doorgangskamp vooral onder Ambonnese ex-KNIL-lers die tevergeefs wachtten op afvloeiing in Ambon. Dit laatste was onmogelijk geworden door het uitroepen van de Republiek der Zuid-Molukken.

De schietpartijen rondom het Nederlandse doorgangskamp in Makassar bereikten hun climax in de periode 5 - 8 augustus 1950, tijdens een geconcentreerde aanval van Indonesische land-, zee- en luchtstrijdkrachten gesteund door guerillastrijders op het Nederlandse kamp. Op 8 augustus werd een wapenstilstand gesloten en verscheen de Nederlandse torpedobootjager Kortenaer op de reede van Makassar. Misschien is het interessant hierbij aan te tekenen dat de huidige president Suharto van Indonesië, toen Indonesisch sectorcommandant was in Makassar.
In de periode 12 - 20 augustus 1950 werden ruim 6.000 Nederlandse en Indonesische KL-militairen, vrouwen en kinderen van het Nederlandse doorgangskamp ongewapend naar Java geëvacueerd met zes KPM-schepen.
Het Nederlandse rayoncommando en doorgangskamp te Makassar werden daarna opgeheven.

De opstand in Ambon

Na het mislukken van de staatsgreep van kapitein Azis te Makassar, besloot de Zuid-Molukkenraad zich af te scheiden van de deelstaat Oost-Indonesië en de onafhankelijke Republiek der Zuid-Molukken (RMS = Republik Maluku Selatan) uit te roepen. Deze proclamatie van de RMS had op 25 april 1950 te Ambon plaats. De RMS werd in Ambon gesteund door rebellerende KNIL-militairen onder Nederlands bevel. De gezagsgetrouwe KNIL-militairen en Nederlandse burgers werden op 14 mei 1950 uit Ambon geëvacueerd.
De Indonesische militaire operaties tegen de RMS duurden tot in november 1950 toen Ambon door de TNI werd bezet. RMS-militairen hebben daarna nog geruime tijd op Ceram een guerillastrijd tegen de TNI gevoerd.
Door deze gebeurtenissen in de Zuid-Molukken heeft het Nederlandse doorgangskamp te Ambon nooit gefunctioneerd en konden de duizenden Ambonnese KNIL-militairen met gezinsleden niet afvloeien in de Zuid-Molukken. Velen van hen wachtten in het doorgangskamp Makassar tevergeefs op vertrek naar Ambon.
Zij werden begin 1951 tijdelijk overgebracht naar Nederland, waarzij nu nog wonen en nog steeds hopen op de herrijzenis van de RMS. Deze gebeurtenissen in de Zuid-Molukken hebben dus ook de werkzaamheden van het afwikkelingscommando ernstig gestoord.

De Menado-opstand

Ook het Nederlandse doorgangskamp te Menado heeft in 1950 te kampen gehad met grote moeilijkheden in de Minahassa bij de afvloeiing en overgang van Menadonese (ex) KNIL-militairen. Gesteund door guerillastrijders en de Minahassa-raad begon de KNIL-foerier Mengko met andere KNIL-militairen op 3 mei 1950 een opstand tegen de federale deelstaat Oost-Indonesië en voor aansluiting bij de unitaristische Republiek Djocja.
Nederlandse officieren en kader werden ontwapend en gevangen gezet. In de Minahassa kreeg Mengko de macht in handen omdat hij zich meester wist te maken van alle wapens.
Daarna werd Mengko bevorderd tot TNI-majoor en aangesteld tot commandant van het Menadonese TNI-bataljon "3 mei" (ex. -KNIL). Dit bataljon werd later ingezet tegen de Republiek der Zuid-Molukken. Enkele malen werden gemengde Indonesisch - Nederlandse militaire commissies van Djakarta naar Menado gezonden om het Nederlandse doorgangskamp zo goed en zo kwaad mogelijk te laten functioneren voor het verder afvloeien in de Minahassa van vele Menadonese ex-KNIL-militairen.

Ook hier dus incidenten die het werk van het afwikkelingscommando vertraagden.

De Ambonnezenkwestie

kan in het raam van dit artikel slechts zeer summier worden besproken.
Indonesische KNIL-militairen, waaronder de Ambonnezen, verkeerden na de souvereiniteitsoverdracht in een moeilijke positie. Zoals reeds werd besproken moesten zij aanvankelijk kiezen uit twee minder goede mogelijkheden:
- als ongewapend burger afvloeien in hun negorij, met de kans daar te worden beschuldigd van collaboratie met de koloniale Nederlanders, of
-overgaan naar het Indonesische leger, dwz. de TNI, het leger van de vroegere vijand.
Opmerkelijk vind ik dat de verschillende Indonesische landaarden over het algemeen op uiteenlopende wijze reageerden op dit dilemma:
- Toradja's en Timorezen vloeiden met weinig problemen af naar hun geboorteland in Oost-Indonesië, - Menadonese KNIL-militairen veroorzaakten de reeds besproken, anti-federalistische Menado-opstand tezamen met guerillastrijders. Desalniettemin werden deze opstandelingen opgenomen in de TNI.
- de Ambonnese KNIL-militairen sympathiseerden met de federalistisch gezinde Republiek der Zuid-Molukken en waren betrokken bij de proclamatie van deze RMS op 25 april 1950.

De meeste Ambonnese KNIL-militairen moesten echter als ervaren strijders van verre en machteloos toezien hoe hun dierbare Zuidmolukse republiek werd gelikwideerd door de Indonesische strijdkrachten. Zij werden rebels en raakten betrokken bij vele gewapende incidenten in of bij Nederlandse doorgangskampen in Balikpapan, Djakarta, Makassar en Surabaja.
De Ambonnezen wilden hun wapens niet overdragen aan de TNI, maar wel gewapend afvloeien in de Zuid-Molukken, wat natuurlijk niet mogelijk was. Deze tijdelijke Ambonnese KL-militairen werden soms met moeite ontwapend en geconcentreerd in doorgangskampen op Java. Tenslotte werden begin 1951 ca. 4.000 Ambonnese ex-KNIL militairen met ca. 9.000 gezinsleden "tijdelijk" overgebracht naar Nederland. Deze Ambonnezen hadden voordien geprocedeerd tegen de Nederlandse staat over hun wijze van afvloeien. Deze groep is intussen uitgegroeid tot de bekende 30.000 Zuidmolukkers, die ook in Nederland incidenten veroorzaakten en nog steeds sympathiseren met de RMS.
Het is wel zeker dat de Ambonnese ex-KNIL-militairen voor het afwikkelingscommando de lastigste groep vormden, die de meeste incidenten en complicaties veroorzaakten. Zij vertraagden daardoor zowel de afhandeling van het KNIL-personeel als de overdracht van het KNIL-materieel.

De overdracht van het KNIL-materieel

Volgens de RTC-overeenkomsten die bij de souvereiniteitsoverdracht van kracht werden, moesten de bij het KNIL in gebruik zijnde roerende en onroerende goederen op ordelijke wijze worden overgedragen aan het Indonesische leger (APRI of TNI). De oorspronkelijke bedoeling was dat deze overdracht voltooid zou zijn bij de opheffing van de KNIL op 26 juli 1950.
Op dat moment echter zouden zowel de afwikkeling van het KNIL-personeel als de overdracht van het KNIL-materieel nog tien maanden duren.
Een belangrijk deel van de overdracht verliep zonder grote moeilijkheden, o. a. betreffende:

- onroerende goederen zoals kazernes, vliegvelden, militaire hospitalen, magazijnen, werkplaatsen, e. d.
- roerende goederen zoals vliegtuigen, motorvoertuigen, vaartuigen, voorraden etc. Grote moeilijkheden waren er daarentegen bij de overdracht van gevechtsbewapening zoals karabijnen, geweren, mitrailleurs, mortieren, munitie, pantservoertuigen, etc. Veel Indonesische ex-KNIL-militairen, doch vooral de Ambonnezen onder hen weigerden hun wapening over te dragen . . . . . aan de TNI, hun vroegere vijand. Zij geloofden - niet geheel ten onrechte - in levensgevaar te komen, als zij eenmaal ongewapend tegenover u guerillastrijders of ongedisciplineerde TNI-militairen zouden komen te staan.
Misschien hoopten de Ambonnezen daarbij indirect de RMS te steunen. Bij de Makassar-incidenten bijv. werd er in feite gevochten om overdracht van pantserwagens en wapens. Pas na hevige strijd droegen daar de Ambonnese ex-KNIL-militairen hun wapens en pantservoertuigen over aan de TNI, om daarna ongewapend te worden geëvacueerd van Makassar naar Java.

BRONNENOVERZICHT

Dit artikel is een voorlopige en oriënterende studie, die niet gebaseerd is op uitputtend historisch onderzoek. Aanvullende gegevens over het Afwikkelingscommando KL kunnen worden verzameld door het bestuderen van (1) archivalia, (2) documentatie, (3) literatuur en verder door het houden van vraaggesprekken (4)

(1) Archiefcollecties
met relevante gegevens bevinden zich o. a. in Haagse departementale archiefdepots. Deze zijn echter nog niet openbaar en vrijgegeven voor historisch onderzoek. Voor serieuze historische studie dient men daarom tevoren schriftelijk toestemming te vragen aan de secretaris-generaal van het betrokken ministerie. Het beste is eerst de betrokken archiefbeheerder telefonisch om inlichtingen terzake te vragen. Ook kan men daarbij de sectie Krijgsgeschiedenis KL (zie hieronder ad 2) om bemiddeling vragen.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken
Sectie SAOR (statische archieven overzeese rijksdelen) Den Haag. Leeghwaterstraat 125, telefoon: 070 - 183895 (toestel 131) Hoofd SAOR is mej. P. van der Hoek.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken
Archiefbewaarplaats. Den Haag, Casuariestraat 16, telefoon: 070 - 614991 Archivaris is mej. W. A. H. Nijhof. In dit depot bevindt zich o. a. de telegrafische regeringscorrespondentie van 1950 en 1951 tussen Den Haag en de Nederlandse Hoge Commissaris te Djakarta over het afwikkelingscommando.
-Ministerie van Defensie
CAD = centraal archievendepot. Den Haag, Breedstraat 108, telefoon: 070 - 721157 Hoofd CAD is de heer G. Gans. Hier bewaart men o. a. het incomplete archief van het afwikkelingscommando (twee archiefdozen).

(2) Documentatiecentra
-KITLV (Kon. Instituut v. Taal-, Land-en Volkenkunde). Leiden. Stationsplein 10, telefoon: 01710 - 48333 toestelnrs. 4021, 4028 en 4029. Dit instituut heeft o. a. een documentatie-afdeling en een grote bibliotheek, beiden voor een groot deel georiënteerd op Indonesië, ook t. a. v.

geschiedenis. In de DMI (documentatieafdeling modern Indonesië na 1945) vindt men o. a. Indonesische dag- en weekbladen van 1950 en 1951 op microfiches.
Hoofd DMI is drs. R. S. Karni.
- SKKL (sectie krijgsgeschiedenis KL). Den Haag, Kanaalweg 2, telefoon: 070 - 512551 Hoofd SKKL is Int. kolonel drs. G. J. van Ojen. Hun militair-historische documentatie-collectie Indonesië 1945 -1951, wordt beheerd door de heer J. Theil en is toegankelijk gemaakt dmv. alfabetische en chronologische kaartsystemen.
De SKKL is bij uitstek het studiecentrum voor Nederlandse militaire geschiedenis.

(3) Kort literatuuroverzicht

H. J. H. Alers
Om een rode of groene merdeka. Tien jaren binnenlandse politiek in Indonesië 1943 - 1953. Uitgeverij De Pelgrim, 1956.

Indonesië van start
Onze jaren 45-70. 50 jaar wereldgeschiedenis. Amsterdam Boek, 1972 - .... (In wekelijkse cahiers). Zie cahier 35, blz. 1092 - 1119.

Keesings Historische Archief
Geillustreerd dagboek van het hedendaagse gebeuren. Keesing, Amsterdam. Jaargangen 1950 en 1951. Met doorlopende genummerde pagina's Zie o. m. : blz. 8866, 8890, 8908, 8921, 9050 9148, 9158, 9254, 9306, 9367, 9425 en 9594. (KHA is gebaseerd op persberichten).

R. Kroes
Conflict en radicalisme,Boom, Meppel. Proefschrift sociologie, Leiden, 1971. Hoofdstuk III getiteld: "dekolonisering en het leger" behandelt o. a. de Bandung - putsch van Westerling en de Makassar-affaire van Abdul Azis.

Nederlandse militaire periodieken
Legerkoerier. Maandblad van de KL. Jaargang 1951.
Lichtspoor. Weekblad voor de Nederlandse strijdkrachten. Jaargang 1950.
De Militaire Spectator. Jaargangen 1950 em 1951.
Wapenbroeders. Militair weekblad voor de Nederlandse strijdkrachten in Indonesië. Jaargangen 1949/1950.

Regeringsnota
dd. juni 1969 aan de tweede kamer betr. archievenonderzoek omtrent Nederlandse militaire excessen in Indonesië (1945 - 1950). Handelingen Tweede Kamernr. 10.008 - 3. Staatsdrukkerij. 's-Gravenhage, 1969. Met vele bijlagen, w. o. de Bandung-affaire van Westerling en een overzicht van Nederlandse militaire archieven betr. Indonesië.

Resultaten
van de Ronde Tafel Conferentie. Uitgave van het RTC-secretariaat. 's Gravenhage, 1949. Onder de vele bijlagen o. a. de "Regelingen betreffende Nederlandse landstrijdkrachten in Indonesië na de souvereiniteitsoverdracht".

C. Smit
De liquidatie van een imperium. Nederland en Indonesië, 1945 - 1962. Arbeiderspers. Amsterdam 1962. Week en Dagbladen
uit Nederland en Indonesië. Jaargangen 1950 en 1951.

(4) Vraaggesprekken

Aanvullende gegevens kunnen worden verzameld door mondelinge of schriftelijke interviews met personen die direct of indirect betrokken waren bij het Afwikkelingscommando KL in 1950 en 1951, Ik noem daarvan: - Nederlandse officieren die commando- of staffuncties vervulden bij het afwikkelingscommando, - Indonesische officieren die in 1950 en 1951 hoge staffuncties bekleedden, zoals de toenmalige kolonels Simatupang en Nasution. Verder - belangrijke functionarissen uit 1950 en 1951 van het toenmalige Nederlandse Hoge Commissariaat te Djakarta, w. o. de hoge commissarissen, hun plaatsvervangers en belangrijkste medewerkers.

DEN HAAG, juli 1973.

SCHEPEN VAN HET BUYSKES - ESKADER
1815 - 1821 door W. E. van Popta

Gaarne voldoe ik aan het verzoek van uw redactie te schrijven over de schepen van het eskader onder bevel van schout-bij-nacht A. A. Buyskes, op 29 oktober 1815 van Texel's rede vertrokken naar Java. Opdracht was het overbrengen van troepen - plm. 3000 man - ter begeleiding van de commissarissen-generaal, om een deel van onze koloniën uit handen van het Britse bestuur opnieuw in bezit te nemen.

Het eskader bestond uit vier linieschepen (slagschepen), een fregat (kruiser), een korvet (klein fregat), en een brik (bewapend als een korvet, uitgerust met twee masten waaraan raas met vierkante zeilen).

Op 26 november, dus bijna een maand na het eskader, verlieten drie koopvaarders - gevorderd door de regering - Den Helder, voor het overbrengen van personeel en goederen bestemd voor de artillerie-inrichting te Surabaja. Eveneens vertrok op 29 oktober van de rede het koopvaardijschip "Ceylon", herdoopt in "Arinus Marinus", waar aan boord als burgerpassagier zich de majoor Mr. H. G. baron van Burgst Nahuys bevond. Zijn taak was het Britse bestuur op Java van de komst van de commissarissen- generaal te verwittigen en de nodige voorbereiding te treffen voor de onderweg zijnde troepen. De "Arinus Marinus" zou Kaapstad niet aanlopen, om eerder dan het eskader te Batavia te zijn. Nahuys arriveerde 5 maart 1816; de eerste schepen van het eskader kwamen 27 april op Java aan.

Reeds eerder was Mr. Nahuys als lid van de commissie van drie op weg naar Java geweest. Dat was op 28 december 1814, met een schip van dezelfde naam "Arinus", waarmede hij de volgende dag schipbreuk leed.

Voor de tweede maal uitgezonden, stelde Mr. Nahuys het op prijs nu afzonderlijk te reizen en "voor eigen kosten", met een koopvaardijschip in de vrije vaart. Het Koninklijk Besluit van 11 september 1815 gaf hem daarvoor toestemming.

De drie door de regering gevorderde koopvaardijschepen waren de fregatten "Onderneming" en "Vrouw Aletta" - een koopvaardijfregat was op dezelfde wijze getuigd als een fregat van oorlog (drie masten met vierkante zeilen aan de raas) Een bewapende Koopvaarder had niet de status van een oorlogsschip. Het derde gevorderde schip was de pink "Aurora" (een klein soort fluitschip met twee masten, van achteren smal toelopend). Aan boord van de "Onderneming" bevond zich de luitenant-kolonel, Johan de Frees met het grootste deel van het personeel en materieel, voor de artillerieinrichting te Surabaja de overige mannen kwamen met de "Aurora". Het totale personeel, dat werd overgescheept bestond uit 14 bazen en 50 meesterknechts.

Op 1 juni 1816 kwam de "Onderneming" te Batavia; de 20ste gevolgd door de "Vrouw Aletta"; daarna de "Aurora".
Aan boord van laatstgenoemd schip bevond zich de kapitein-luitenant ter zee Q. M. R. Ver Huell - oomzegger van de admiraal C. H. Ver Huell. Als passagier maakte hij de reis mee. In zijn boek "Herinneringen van eene reis naar Oost- Indië, deel 1, beschrijft hij deze tocht. We zullen Ver Huell nog ontmoeten als commandant van Zr. Ms linieschip "Admiraal Evertsen".
Bij embarkeren in Den Helder van het personeel voor de "constructiewinkel"(artillerieinrichting) hebben zich grote moeilijkheden voorgedaan. Er blijkt personeel te zijn achtergebleven; ook bij uitbetaling van voorschotten deden zich moeilijkheden voor. Het Departement van Oorlog sprak van "wanorde" en gaf daarvan de schuld aan de luitenant-kolonel de Frees. Toen in 1808 gouverneur-generaal Daendels de artillerie-instelling stichtte, benoemde hij de toenmalige kapitein de Frees tot directeur. Dat na de Franse tijd de Frees door de koning opnieuw werd benoemd, was een zaak van beleid.
Bij aankomst van de schepen te Batavia deden zich opnieuw moeilijkheden voor met het oog op de lading. Volgens een brief van de commissarissengeneraal waren aan boord van geen van de drie schepen ladingpapieren aanwezig: factuur, cognossementen, en manifesten. Het was niet mogelijk de soorten en hoeveelheid lading in Den Helder ingenomen vast te stellen. Inderdaad deden zich "manko's" voor. Ook bleken bepaalde goederen in slechte staat te zijn. Bij nader onderzoek bleken er eveneens onvoldoende hoeveelheden geneesmiddelen te zijn en er was gebrek aan schrijfbehoeften. Uitvoerig gaat van der Kemp hierop in, in zijn boek "De teruggave der Oost-Indische Koloniën, 1814-1816.
Blijkbaar mankeerde hetbepaalde departementen - in deze zaak Oorlog en Koloniën - aan zorgvuldige administratie en beschikte onze regering toendertijd niet over voldoende mensen die in staat waren om op verantwoorde wijze te organiseren. We zullen eveneens zien, dat aan de vele oorlogsschepen in materieel opzicht van alles mankeerde. Ook de verhoudingen op de schepen waren dikwijls moeilijk. Na twintig jaar onderdrukking en na het bijeenbrengen op de vloot van mannen, her en der vandaan, met ouderwetse en nieuwe begrippen, was het een krachttoer. Ons volk moest geheel opnieuw beginnen.

"Bijna volslagen gebrek aan bruikbare schepen"

Op uw zesde jaarvergadering heb ik in een lezing verteld over de tussen ons land en Groot-Brittannië gevoerde politiek, met het oog op de teruggave van een deel onzer koloniën in Azië, zoals vastgelegd in het verdrag van Londen, van 13 augustus 1814, de z. g. "Warrents". Voor de ten uitvoerlegging van het verdrag moest de Nederlandse regering voorzieningen treffen o.a.voor het overbrengen van troepen naar Java.
Bijna volslagen gebrek aan bruikbare schepen maakte dit onderwerp hoogst lastig, zo deelde de minister van Binnenlandse Zaken, Jhr. W. F. Roëll, in zijn verslag van 30 november 1814, gericht aan de Staten-Generaal mede. Vanzelfsprekend bemoeide de minister van Koloniën zich met deze zaak. De bewindsman J. Goldberg belegde een bespreking met een groep Amsterdamse reders. Vier hunner n. l. hadden 2 augustus 1814 een Nota bij zijne Excellentie ingediend over schepen en vrachtprijzen. De kosten waren gebaseerd op de vrachten uit 1802. "Vreemd", zult u misschien zeggen. Toch niet zo vreemd als het lijkt. In 1802 n. l. was tussen Frankrijk en Engeland (wij waren toen reeds "bijwagen" van Frankrijk) de vrede van Amiens

gesloten,15 maart. Voor slechts korte duur, want 16 mei 1803 begon de oorlog opnieuw en deze heeft tot het einde van het Napoleontische bewind geduurd, praktisch twaalf jaar. In de maanden tussen 1802 en 1803 was er weer scheepvaart mogelijk tussen Nederland en Indië. De in die tijd betaalde vrachten en passage, waren voor genoemde reders in hun Nota van augustus 1814 uitgangspunt. Men had geen andere cijfers. Blijkbaar speelde verschil in kostenberekening tussen 1802 en '14 niet mee. Trouwens, het muntbeleid van de regering na 1813 is een studie op zichzelf. Ook vraag ik mij af hoe reders toen aan deviezen kwamen voor het kopen van koopvaardijschepen uit het buitenland. Of speelt mij het meer recente financiele beleid onzer regering en de orders in 1945 door het hoofd omdat ik er met mijn neus boven op zat, en zoek ik overeenkomst en verschil met 1814 en eerstvolgende jaren?
Volgens de Nota van 1814 waren de vrachtprijzen voor uit en thuisreis ƒ 350, -- tot ƒ 400, -- per last met 10% averijkosten (verzekering) en ƒ 4000, -- tot ƒ 6000, -- "kaplaken", een oude naam voor toeslag op de vracht. Sedert het nieuwe"Wetboek van Koophandel" uit de jaren dertig is de uitdrukking in onbruik geraakt.
Proviand werd door de reder betaald doch geneesmiddelen en artsen waren voor kosten van de regering. De gezagvoerder ontving voor iedere man "levend in Batavia aangekomen ƒ 5, --" "kopgeld". Er is heel wat over en weer gepraat. En wat bijna altijd gebeurt tijdens een belangrijke zaak; de regering stelde een commissie in. Op grond van haar advies besloot de regering om voor het vervoer van troepen geen koopvaardijschepen, maar oorlogsschepen te gebruiken, en deze "enflûte" te bewapenen. Uit het tussendek van linieschepen, waar de zwaarste kanonnen stonden werd de batterij verwijdert, terwijl uit het kuildek (een dek hoger) een deel van het geschut aan de wal werd gezet. Wat hierdoor aan gewicht en ruimte werd uitgespaard, kon voor de troepen worden gebruikt. Een schip van 80 stukken bijvoorbeeld, hield ongeveer 25 kanonnen over. Gezien de maritieme situatie, in het licht van die tijd, is dit besluit in principe de beste keuze geweest, ook al bleek het materiaal (de schepen) over het algemeen in vrij slechte conditie te verkeren. Over sterkte van de koopvaardijvloot in die dagen, bestaan geen exacte gegevens, Dat de vloot toen (v. w. b. aantal en waarde) vergeleken met die der jaren 1802 en 1803, tot een minimum zal zijn teruggebracht, valt te begrijpen. Eerder genoemde reders-nota spreekt van 32 schepen van 150 tot 500 last (1 last is 2 ton aan gewicht). voor Amsterdam. Als scheeptypen worden genoemd: fregatten, fluiten, brikken, pinken en hoekers. Spoedig na de Franse overheersing waren er reders die kans zagen in het buitenland, in Engeland, Rusland en Duitsland, enkele schepen te kopen. Nieuwe schepen aanbouwen zou toen teveel tijd gaan kosten. Er moest direct over bruikbare schepen worden beschikt. Over het geheel genomen was er in Nederland een bijna volstrekt gebrek aan bruikbare schepen. Schepen zoals de regering nodig had voor troepenvervoer op grote schaal, kon de koopvaardij niet leveren. Het besluit oorlogsschepen in te zetten had nog een andere reden. Zij moesten toch naar Indië, en zij zouden de koopvaarders konvoyeren.

Samenstellen van het eskader

Als uitvloeisel van de Parijse vredesconferentie van 1814, artikel 15, heeft ons land schepen en wapenvoorraden gekregen voor de opbouw van de Koninklijke Marine. In 1814 bestond de vloot uit 11 linieschepen, 8 fregatten, enkele korvetten en brikken, en voorts wat klein materiaal. Een deel van de onder Frans beheer staande vloot was samengebracht in Den Helder (eskader Ver Huell, dat eerst mei 1814 door de Nederlandse admiraal aan het koninkrijk werd

overgegeven); en in Antwerpen, lagen schepen van het eskader van de Franse vice-admiraal Missiessy. Buyskes stelde zijn eskader samen zowel uit schepen uit Den Helder als uit die in Antwerpen.

De schepen van het Buyskes - eskader

Linieschepen enflûte bewapend:

Admiraal Evertsen (vlag) 80 st. gebouwd in Amsterdam, in dienst 1811, aantal ingescheepte troepen 492, equipage 320,commandant k. t. z. D. H. Dietz, overleden 24 maart 1817 in Indië. Op de thuisreis van Java bij Diego Carcia in de Indische Oceaan verloren gegaan door storm, tenslotte verbrand, 9 april 1819. Commandant k.t.z. Q. M. R. Ver. Huell. Aan boord bevonden zich de beide commissarissen-generaal Buyskes en Elout. Equipage, 340 man, gered door de Amerikaanse brik "The Pickering" uit Boston, Capt. Ewisch, geladen met cocosnoten welke lading op bevel van Buyskes over boord werd gezet om ruimte voor de schipbreukelingen te krijgen.

Amsterdam: 80 st. gebouwd te Medemblik, in dienst 1811. Als "De Leeuw" in 1804 op stapel gezet. Aantal ingescheepte troepen 630,equipage 250 commandant k.t.z. H. Hofmeijer. Op de thuisreis van Java vergaan bij Algoabaai, oostkust van Afrika, 20 december 1819. Drie man verloren het leven.

1. Rapport van Z. M. verongelukte schip 'admiraal Evertsen' .... aan Z. E. den minister van Marine, opgenomen tijdschrift "onze vloot", februari 1930.

Braband: 76 st. gebouwd te Rotterdam, in dienst gesteld 1786; heette oorspronkelijk Willem I, daarna Brutus; aantal troepen plm. 1000, equipage 250. Bij vertrek van de rede van Texel stootte het schip op de z. g. Drempel in het Schulpengat; kwam vlot, maar moest wegens onzeewaardigheid te Portsmouth binnenlopen. Na een jaar aldaar te hebben gelegen keerde het schip naar Vlissingen terug, en werd gesloopt. Het schip, dat de "Braband" verving, was Zr. Ms. Prins Frederik. Commandant bij vertrek van Den Helder k. t. z. W. A. v. d. Hart. Admiraal de Ruyter: 80 st. gebouwd te Amsterdam, in dienst 1811. Aantal ingescheepte troepen 674 equipage 250 commandant k. t. z. P. aan 't Hooft. Nadat het schip in 1816 in Indië was aangekomen werd het afgekeurd voor de thuisreis, ging over naar de Koloniale Marine, werd in 1818 gesloopt.

Prins Frederik: werd op de marinewerf te Antwerpen gebouwd, 74 st., oorspronkelijke naam César, behoorde tot het eskader van de Franse vice-admiraal Missiessy, te water gelaten 1809. Toen het schip in 1816 de Braband moest vervangen (zo mogen wij aannemen) , was het nauwelijks buitengaats geweest. Op 31 augustus verliet het schip Vlissingen voor de reis naar Indië, via Portsmouth, om daar de troepen over te nemen.

Commandant k. t. z. W. H. van Senden. Op 15 oktober 1816 was het aantal troepen en passagiers 613 koppen; hieronder waren 17 vrouwen en kinderen, 25 dienstboden. De bemanning bestond uit 257 koppen.

Op 16 februari 1819 vertrok Zr. Ms. Prins Frederik van Batavia voor de thuisreis; 30 september d. a. v. kwam het schip als wrak in de Mountsby ten anker. Van daar uit vertrok het schip naar Plymouth waar het 14 oktober 1819 aankwam. Het werd verlaten en in 1821 voor de sloop verkocht.

Nassau: 74 st. op de marinewerf in Antwerpen gebouwd, oorspronkelijke naam Charlemagne, behoorde tot het eskader van de Franse vice-admiraal Missiessy, in 1807 te water gelaten.

Zr. Ms. schip "Nassau" staat bekend als het z. g. "ambtenarenschip naar Indië," 31 maart 1816 naar Indië vertrokken. Het schip kwam eerst 4 september in Batavia aan; het was zo slecht, dat het werd afgekeurd voor de thuisreis. Zr. Ms. Nassau heeft nog enige jaren dienst gedaan bij de Koloniale Marine. Commandant k. t. z. W. J. van Sloterdijk.
Fregatschip "Maria Reygersbergen", 32 st. te Amsterdam gebouwd; in 1810 in dienst gesteld. plm. 200 man troepen. Bij vertrek van Texel eveneens op de z. g. Drempel in het Schulpengat gestoten, vlot gekomen, moest wegens belangrijke bodemschade Falmouth binnenlopen. Bijna een jaar na vertrek van Texel kwam het schip op 26 oktober 1816 te Batavia aan. Commandant was de overste Everdinge van der Nijpoort, 13 januari 1817 te Batavia overleden. Dit oorlogsschip had het grootste gedeelte van het personeel der artillerie aan boord, waaronder de kolonel von Schmidt auf Altenstadt, de kolonel Engler en de luitenants Hesselmeijer en Hartman. Zr. Ms. "Maria Reygersbergen" is het enige schip van het Buyskes-eskader, dat ook de thuisreis geheel heeft volbracht. Op 29 juli 1819 kwam het op de rede van Texel terug Het schip maakte opnieuw een reis van Nederland naar Indië via Kaap Hoorn. Kwam in Nederland terug.

Korvet Iris: 18st. te Amsterdam gebouwd, 1804 in dienst gesteld. 47 man troepen, 90 man equipage, commandant k. t. z. A. Pool. In Indië aangekomen ging het schip na verloop van tijd over naar de Koloniale Marine.

Brik Spion: 18 stukken, 47 man troepen, 50 man equipage. Commandant l. t. z. v. d. Loef. Het schip werd in Frankrijk gebouwd, heette oorspronkelijk "Sappeur" en kwam gelijk met het vlaggeschip te Batavia aan. 27 april 1816. Werd een jaar later gesloopt.

Waterverplaatsing (in tonnen uitgedrukt) van de linieschepen was plm. 3000 ton. Het waren korte, naar verhouding brede, en diep stekende schepen. De klasse der linieschepen dateerde bij de Nederlandse marine uit 1682; zij waren met meer dan vijftig stukken bewapend.

Conclusie.
De slechte toestand van de genoemde schepen vraagt enige toelichting. Globaal gezien blijkt - in groter verband - dat de linieschepen in slechtere staat verkeerden dan de fregatten.
Als voornaamste oorzaak wordt gezien de kwaliteit van het hout waarmede de schepen waren gebouwd. Het beste hout voor de bouw van schepen, masten en andere rondhouten kwam uit Skandinavië en de Oostzeelanden. De blokkade uitgevoerd door de Britse vloot en ook het Continentale stelsel van Napoleon -- als tegenblokkade - maakten invoer van scheepsbouwbenodigdheden praktisch onmogelijk. Het vasteland van Europa moest zich dan ook van binnenlandse houtsoorten voorzien. Zo bleek inlands grenen in Nederland slecht te voldoen.
Een tweede reden waarom de schepen, die de grondslag van de Koninklijke Marine vormden, zo licht waren gebouwd, was heel merkwaardig. Napoleon was er blijkbaar van overtuigd, dat, zo hij eens zijn plannen zou uitvoeren ter verovering van Engeland, dit hem zelf aan schepen grote verliezen zou kosten. De schepen die door Engeland buit gemaakt zouden kunnen worden moesten niet van de beste soort zijn. "Men wilde bij voorbaat uitsluiten, dat de Brit veel plezier zou beleven van het materieel, dat hij buit maakte", zegt de Marinevoorlichtingsdienst in zijn boekje "Honderdzestig jaar Koninklijke Marine". Ik kan dit niet be-

oordelen. Indien deze overweging van de keizer zo gemeend is geweest, moet hij zich maritiem wel zeer zwak hebben gevoeld.
Persoonlijk heb ik de overtuiging, dat wegens "herstelbetaling" voor zijn marine in 1814, door de Geallieerden aan Nederland niet het beste materiaal aan schepen werd toegewezen. Ik denk aan de herstelbetalingsschepen na 1945 voor onze koopvaardijvloot met ex-Duitse schepen. Verschillende eenheden moesten spoedig worden afgevoerd, andere werden verkocht. Weer andere werden pas na kostbare reparaties in de vaart gebracht.

Het waren in 1814 niet alleen de schepen van het Buyskes-eskader, die moeilijkheden ondervonden, ook schout-bij nacht Tulleken, met zijn eskader voor de Middellandse zee bestemd, moest de linieschepen "Zeeland", en " Doggersbank" achterlaten in Engeland. Blijkbaar was het linieschip "Prins van Oranje", dat tot het van Braam-eskader naar West-Indië behoorde, van iets betere kwaliteit, al heeft het na 1817 geen reizen meer gemaakt, en werd het in 1825 gesloopt. Het v. d. Capellen-eskader in 1816, 26 augustus bij Algiers, bestond uitsluitend uit fregatten. Mijn conclusie is, dat een kleine mogendheid na een overwinning in een bondgenootschappelijke oorlog, over herstelbetaling voor de vloot niet al te hoge verwachting moet hebben. In de zaak van 1814 moet men wel bedenken, dat de meeste herstelbetalingsschepen op Nederlandse werven waren gebouwd, en dat de schepen veelal onder bevel stonden van Nederlandse officieren in de Franse tijd.
Koning Willem I die zich volgens de grondwet zedelijk verantwoordelijk voelde, liet een onderzoek naar de rampen instellen; de constructeur-generaal P. Glavimans Jr. en twee van zijn naaste medewerkers, werden ontslagen.

„DE DONDERBUS"
SOPHIAKADE 5B – ROTTERDAM 3016
Geopend: vrijdag 19.00–21.00 uur; zaterdag 10.00–18.00 uur
INKOOP - VERKOOP - RUIL
VAN OUDE WAPENS E.D. – VERDER ALLERLEI DOCUMENTATIE
Privé: J. WINTERS
BLAAKSEDIJK–OOST 17 – HEINENOORD – TELEFOON (01862) 23 38

DE VOORMALIGE NEDERLANDSE FORTEN AAN DE WESTKUST VAN AFRIKA

door A. F. Lancker.

In 1971 en 1972 maakte ik enige instellingen er op attent dat het 6 april 1972 honderd jaar geleden zou zijn dat de Nederlandse vlag op de kust van Guinee voorgoed werd gestreken. De Stichting Menno van Coehoorn kon in haar jaarverslag 1972 (een ander orgaan geeft zij niet uit) dit feit uiteraard slechts met enkele zinnen memoreren.
De Koninklijke Marine liet in het augustus-nummer van Alle Hens een rijk geillustreerd artikel inzake de forten en onze ontruiming in 1872 het licht zien. Kort geleden heeft onze 2e Secretaris, de Kapt. b. d. H. Ringoir, mij verzocht een artikel voor "Mars et Historia" te schrijven, aan welk verzoek ik gaarne voldoe.

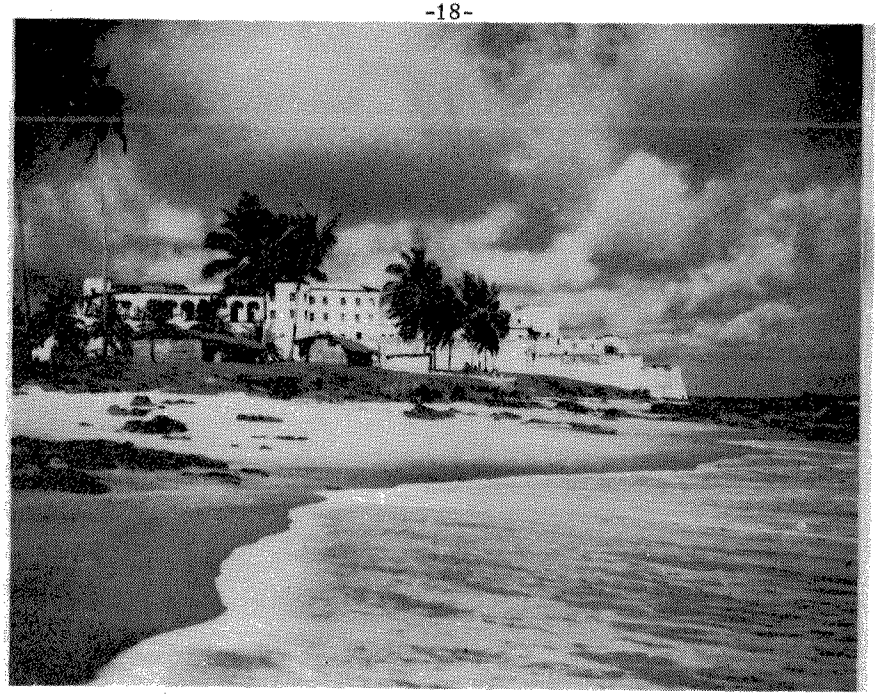
Inleiding tot de historie van onze voormalige forten.

De Portugezen waren de eerste Europese zeevaarders die verkenningen verrichtten rond het westelijk deel van het continent Afrika.
Reeds in 1420 werd het eiland Madeira door een toeval (men was uit de koers geslagen) door de Portugezen ontdekt en in bezit genomen. In 1445 stichtten zij hun eerste factorij op het vaste land, en wel aan de Baai Arguin bij Kaap Blanco, en in 1461 werd aan de kust van Guinéé de plaats bereikt waar later het Kasteel St. George zou verrijzen (1482).
Het was hier dat de Arabische handelaren het goud vandaan haalden dat, na transport door de Sahara, in de Noord-Afrikaanse havensteden werd verhandeld. Het gelukte de Portugezen deze goudhandel grotendeels tot zich te trekken. Daartoe werd niet alleen, zij het na vele moeilijkheden met de plaatselijke bevolking, het kasteel St. George gebouwd, maar werden er later ook forten gesticht aan de mondingen van de Ankobra en Prah rivieren.
Doch, al heeft het langer dan een eeuw geduurd, er kwamen kapers op de kust, aangelokt door de goudhandel der Portugezen.
In 1596 kwam het eerste Nederlandse schip, met aan boord goud van de kust van Guinée, behouden terug in Amsterdam. De Generale Staten zagen direct het belang in van een goudhandel in Nederlandse handen en beschermden deze handel zo goed mogelijk. Toen dan ook de ons bevriende negervorst van het onafhankelijke staatje Mourée in 1611 twee afgezanten naar Holland zond om steun te vragen tegen de opdringende Portugezen willigden de G. S. dit verzoek zonder aarzeling in en zonden onmiddelijk enige oorlogsschepen met materiaal en manschappen naar het bedreigde staatje, waar direct werd begonnen met de bouw van een fort dat in 1612 gereed kwam.
Dit fort was ons eerste van een reeks van vele op de kust van Guinée; toen het in 1621 door de West-Indische Compagnie van de Staten werd overgenomen, werd het genoemd naar de Stadhouders: Fort Nassau. Op dit fort zal in een volgend artikel worden teruggekomen.

Fort St. George d'Elmina

Zoals reeds in de inleiding opgemerkt, werd dit fort door de Portugezen in 1482 gebouwd, en wel door Don Diego d'Azambuja, wiens wapen, als gevelsteen ingemetseld in de toren links van de toegangsbrug, nog steeds aanwezig is.

Voor de bouw van het Kasteel maakte men o. m. gebruik van rotssteen, verkregen door het uithouwen van de natte gracht. Voor de afwerking werden bakstenen, sparren e. d. uit Portugal aangevoerd.
De (zee) artillerie was de kinderschoenen nog niet ontwassen en het Kasteel werd dan ook gebouwd naar Middeleeuwse trant: hoge torens op de hoeken van een ommuurde binnenplaats, en over de natte gracht een ophaalbrug welke naar de enige poort leidde.
(Ik heb in het Benin Museum in Nigeria houtsnijwerk gezien, dat onmiskenbaar Portugese soldaten voorstelde, gewapend met pijl en boog!)
Maar reeds rond 1550 werd de verdediging van ook dit Kasteel aangepast aan de ontwikkeling van de artillerie; de torens werden lager gemaakt en er werden bastions gebouwd.
Behalve in Afrika zaten de Portugezen ook in Brazilië, waar zij suikerriet lieten verbouwen, voor welk zwaar werk de Indianen niet geschikt bleken, reden waarom zij negerslaven uit West-Afrika en Angola naar dit gewest overbrachten. (Om even een zijsprongetje te maken: het waren de Portugezen die de slaven toch als mensen zagen en niet als vee, want voordat zij werden verscheept werden zij gedoopt. Op het eerste gezicht mag dit onwaarachtig, ja, zelfs absurd lijken, maar wij dienen ons wel te realiseren dat in diezelfde tijd in Europa de ene Christen door de andere Christen op de brandstapel ter dood werd gebracht, alleen maar omdat er een verschil van opvatting was inzake de eredienst).
Toen in 1630 het gebied Pernambuco op de kust van Brazilië door de Nederlanders op de Portugezen was veroverd, gevoelde men ook behoefte aan negerslaven voor de bewerking der plantages.
Onze Calvinistische voorvaderen, eerst fel gekant tegen het slavensysteem, vonden toen alras in de Schrift teksten die het houden van slaven rechtvaardigden!
De sterke negers waren alleen verkrijgbaar aan de kust van Guinée (Slavenkust!) en in Angola, reden waarom een vloot onder Jan Dzn Lam in 1626 een poging deed om het inmiddels "slavenstation" geworden Kasteel St. George te veroveren.
De aanval mislukte echter omdat de ons bevriende Asebu's uit Mourée zich niet tijdig met onze landingstroepen hadden verenigd.
De Hollanders leden een gevoelige nederlaag, alle officieren sneuvelden of werden later als krijgsgevangenen omgebracht.
In 1637 gaf Graaf Johan Maurits van Nassau- Siegen, toen Gouverneur van Holland's Brazil, de opdracht de vesting opnieuw aan te vallen. Nu waren de voorbereidingen beter getroffen. Overste Kühn, de commandant der landingstroepen, had het strategisch belang ingezien van het bezit van de top van de nabij het Kasteel gelegen steile heuvel St. Jago. Met een sterkte groot 800 soldaten en 200 matrozen, bond hij de strijd aan met de Portugezen, wist zich een weg te banen naar de St. Jago heuvel en er zwaar geschut op te planten; een huzarenstukje dat de Portugezen voor onmogelijk hadden gehouden!
Vier dagen lang bombardeerde Kühn de vesting op haar zwakste zijde, de landzijde, toen capituleerde de bezetting; op 29 augustus 1637.
Een gedenksteen met latijnse tekst werd als een blijvende herinnering aan dit wapenfeit onder het wapen van de stichter ingemetseld en is eveneens nog aanwezig. Sedert dien heeft de Nederlandse driekleur onafgebroken tot 6 april 1872 op het Kasteel gewaaid.

Zware beproevingen heeft de vesting niet meer ondervonden; zij was het meest hechte bolwerk aan de kust, bestand tegen de toenmalige scheeps-artillerie der buitenlandse mogendheden. Tijdens de vierde Engelse oorlog heeft het Britse fregat "Leander" een aantal schoten op het Kasteel afgevuurd, doch zonder enige noemenswaardige schade aan te richten.
Ook tijdens de Franse overheersing bleef de Nederlandse vlag op de vesting waaien, volgens de ene geschiedschrijver zulks op last van Napoleon om de Engelsen, die toen de gastheren waren van onze Prins Willem V, het motief te ontnemen de sterkte in naam van deze Stadhouder op te eisen; volgens een andere historicus omdat Engeland wel wat gewichtere dingen te doen had dan zich te bemoeien met een bolwerk dat toch reeds geflankeerd was door Engelse forten.
Na de Restauratie werd de vesting officieel genoemd Zr. Ms. Hoofdkasteel St. George, maar na 1851 werd deze naam niet meer opgenomen in de Ranglijst Officieren.
In 1868 werd de Kust van Guinee aangelopen door Zr. Ms. Metalen Kruis, welk schip was belast met de uitvoering van het tussen Engeland en Nederland gesloten tractaat inzake wat wij nu zouden noemen "ruilverkaveling".
Ned. forten ten oosten van de Zoete Rivier kwamen in Engelse handen, en op de Britse forten ten westen van deze rivier werd de Nederlandse vlag gehesen. Nu was er één strook Brits en één strook Nederlands gebied, hetgeen bestuurlijk het eenvoudigste was. St. George bleef Nederlands. In die tijd bestond de bewapening uit enige 12-ponders, opgesteld op de Zeebatterij; voorts was er een lichte veldbatterij bestaande uit vier 2-ponders, een batterij van enige stukken die het strand ten oosten van het Kasteel beheersten en de zogenaamde Hospitaalbatterij die het westelijk gelegen strand bestreek.
Onze gehele gewapende macht, verdeeld over een aantal forten, zij het dat de "hoofdmacht" in Kasteel St. George lag, bestond uit een kolonel, tevens Gouverneur, een kapitein/commandant, een tweede luitenant, een adjudant o. o., 6 sergeants, 12 korporaals, 7 tamboers en hoornblazers, 24 tapoeiers (kleurlingen) en 78 negersoldaten.
Dan waren er officieel nog 2 officieren van gezondheid, doch deze waren in 1868 gelijktijdig met verlof! De kapitein/commandant was tevens directeur van het werfdepot. Inderdaad hebben negersoldaten dienst gedaan in het Oost-Indische Leger. Zij werden daar "Blanda hitam" genoemd (zwarte Nederlanders) omdat zij dezelfde rechten hadden als de Nederlandse soldaten (schoeisel, brood-ontbijt, hogere soldij) Het eerste detachement negersoldaten was 15 man groot en werd medio maart 1832 te Batavia ontscheept.
Na volbrachte diensttijd werden zij naar Elmina teruggevoerd en woonden, als gepasporteerd militair, op een nabij het Kasteel gelegen heuvel, die Java-berg werd genoemd.
De hoofdzetel van ons bestuur was het Kasteel, waar de machthebbers met hun ambtenaren woonden. De eerste was Nicolaas van Iperen (van 1638 tot 1639) die de titel had van Directeur Generaal. De titulatuur veranderde wel eens; zo had men Gouverneurs, Gouverneurs-Generaal, Presidenten, Kommandants-Generaal.
Na 1821 zijn het alleen officieren, die in onderscheidene rangen (van Kapitein tot kolonel) de functie van Gouverneur vervulden.
Enige der machthebbers hebben "naam" gemaakt.
J. P. Hoogeboom, President, was in 1807 op Elmina aangekomen, doch spoedig had hij zich door willekeur, afpersingen en onzedelijk gedrag, de haat der negers op de hals gehaald, als

gevolg waarvan hij het volgend jaar werd vermoord.
Tijdens het bestuur van Kommandeur - Generaal Abraham de Veer (1810 - 1816) brak op het Kasteel een muiterij uit onder de Hollandse soldaten. De zoon van de Veer, een marine-officier, wist met behulp van door hem opgeleide Elminezen de muiterij te bedwingen.
Weinigen van ons zullen het hebben geweten, maar Mr. Herman Willem Daendels, de roemruchte Gouverneur-Generaal van Oost-Indië, is van 1816 tot 1818 (zijn jaar van overlijden) ook G. G. van de kust van Guinee geweest. Hij werd in Elmina begraven.
De laatste Nederlandse Gouverneur was de kolonel C. J. M. Nagtglas tijdens wiens bestuur de onderhandelingen tussen Engeland en Nederland waren begonnen om onze bezittingen ter kuste aan Engeland te verkopen. In ruil daarvoor zou Nederland arbeidskrachten in Brits Voor-Indië mogen aantrekken voor de plantages in Suriname welke na de afschaffing van de slavernij in 1863 in verval dreigden te geraken.
De onderhandelingen werden afgesloten met het tractaat van 25 februari 1871. Voor zijn bezittingen, met name de goederen en de inventaris der forten, ontving Nederland £ 3. 790/1/6½
Drie schepen van de Kon. Marine werden naar Elmina gedirigeerd voor het protocol van overdracht en het afvoeren van de Nederlandse militaire en burgelijke autoriteiten. Het waren de schroefstoomschepen Zr. Ms. Het Loo, Zr. Ms. Citadel van Antwerpen en Zr. Ms. Admiraal van Wassenaar.
Op 6 april 1872 waaide op Kasteel St. George naast de Nederlandse vlag de Engelse. Met zons-ondergang werden beide vlaggen neergehaald, doch de volgende dag werd alleen de Union Jack gehesen .....
Het Kasteel St. George staat er nog in zijn oude glorie, zoals de foto's uit rond 1970 getuigden. Het doet thans dienst als opleidingscentrum voor de Ghanese politie.

Bronvermelding Onze bezittingen op de kust van Guinea, C. A. Jeekel, Amsterdam 1869,
A short history of the forts and castles
of Ghana, A. van Dantzig Accra 1971
Kon. Marine orgaan "Alle Hens" van augustus 1972.
Winkler Prins, tweede en vijfde druk.
Vivat's geillustreerde Encyclopedie.
Foto's van Dr. Ir. C. L. Temminck Groll te Utrecht.

Aanmeldingsformulier jaarvergadering.

Ondergetekende : . . . . . (naam)

. . . . . (adres)

zal deelnemen aan de jaarvergadering van de "Nederlandse vereniging ter beoefening van de militaire historie" op 16 november 1974 te Utrecht.

Hij/zij brengt als introducé (es) mee: ..... personen. (*f* 1, -- p. p.)

Hij/zij neemt - met ..... introducé (es) - deel aan de lunch (*f* 5, -- p. p.)

Hij/zij wenst deel te nemen aan de ruilbeurs met de volgende voorwerpen:

. . . . . .

. . . . . .

en heeft hiervoor ca. ..... m2 oppervlakte nodig met/zonder wandruimte
met/zonder tafel
(*f* 2, 50 p. p.)

Hij/zij wenst als candidaat voor een bestuursfunktie te stellen:

. . . . . .

. . . . . .

Hij/zij wenst voor de rondvraag de volgende vra(a)g(en) te stellen:

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Te . . . . . , op . . . . . .1974.

(Handtekening)

Gaarne volledig ingevuld zenden aan: C. J. Kneppelhout, Bremstraat 26, den Helder, onder gelijktijdige overmaking van de kosten op giro: 29 40 790 t. n. v. penningmeester Ned. ver. beoef. mil. hist. te den Helder.

Vóór 5 november 1974.

CORRESPONDENTEN DER STUDIE-AFDELINGEN

(1) de studie-afdeling, 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS K.L.'
o.l.v. E.W. van Popta, Columbusstraat 260, 's-Gravenhage

(3) de studie-afdeling, 'UNIFORMKUNDE'
o.l.v. Dr. F.G. de Wilde, Jan Steenlaan 62, Naarden

(4) de studie-afdeling 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN'
o.l.v. H.G. Meyer, Jonkerstraat 55, Weurt bij Nijmegen

(5) de studie-afdeling 'MILITAIRE EMBLEMEN'
o.l.v. B.C. Cats, Claudiagaarde 72, Bussum. en
C. van Ekeris, Tesselschadelaan 147, 's-Gravenhage

(6) de studie-afdeling, 'WAPENS en MUNITIE'
o.l.v. G.J. de Graaff, de Ruyterkade 110 III, Amsterdam.

(7) de studie-afdeling 'MILITAIRE MUZIEK'
o.l.v. Mr. R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 's-Gravenhage

(8) de studie-afdeling 'VESTINGBOUW, KASTEELKUNDE, MILITAIRE GEBOUWEN'
o.l.v. A.F. Lancker, Grote Spie 347, Breda

(11) de studie-afdeling 'TWEEDE WERELDOORLOG'
o.l.v. J.H.M. Berlemon, Paramaribostraat 63, Leiden

(12) de studie-afdeling 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN'
o.l.v. A.J. Weekenstroo, Heerenstraat 9-11, Buren

(16) de studie-afdeling 'MILITAIRE GENEALOGIE'
o.l.v. Ir. Ch.C. van der Vlis, Anna van Burenlaan 59, Haarlem

(17) de studie-afdeling 'MILITAIRE FOLKLORE'
o.l.v. L. Verhoeff, Gevers Deynotweg 50, Scheveningen

(19) de studie-afdeling 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT'
o.l.v. H.J. Schakelaar, Utrechtseweg 411, De Bilt

(20) de studie-afdeling "KNIL"
o.l.v. W.R. van der Weide, Velperweg 147, Arnhem

INTERESSEGEBIEDEN, WAAR (NOG) GEEN STUDIE-AFDELINGEN VOOR ZIJN OPGERICHT:

(2) 'tradities en ceremonieel'
(9) 'Koninklijke Marine - geschiedenis, scheepsbouw, varende Marine'
(10) 'Napoleontica'
(13) 'Vaandels'
(14) 'Eerste Wereldoorlog'
(18) 'Militaire voertuigen, tanks'
(21) 'Militaire bibliografie, tijdschriften'

*** De tussen haakjes geplaatste nummers zijn indicaties t.b.v. de ledenlijst.